

обвинуваченого, підозрюваного, вивчення документів, в тому числі кіно- і фотодокументів, планів, схем, малюнків і інших даних, які ретельно вивчаються і зіставляються.

Реконструкція відбувається в присутності понять. При необхідності для її проведення може бути запрошено спеціаліста.

В реконструкції може взяти участь обвинувачений (підозрюваний), свідок або потерпілий.

Підстави реконструкції, її хід і результати фіксуються в протоколі. При цьому може бути використано фотографування, кінозйомка, складання планів і схем” [2, с.48-53].

Ця пропозиція не втратила своєї актуальності і сьогодні, однак є доцільним доповнити розуміння “слідчої реконструкції” елементами пов’язаними з експертною діяльністю. “Речові” результати “слідчої реконструкції” можуть лягти і в основу “математичного” моделювання відповідної експертизи. Дану правову норму можна викласти в наступній редакції: Стаття ... “Реконструкція окремих предметів, обстановки або ситуації може бути проведена слідчим на основі даних, одержаних в результаті застосування електронно-обчислювальної техніки”.

Закріплення за реконструкцією місця самостійної слідчої дії відкриває можливість визнання за результатами її проведення місця доказової інформації. Тобто в такому разі можливо буде вести мову, що дані, отримані в результаті застосування науково-технічних засобів під час проведення реконструкції, можуть бути на правовій основі використані в процесі доказування по конкретній кримінальній справі.

Література

1. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.2 – М., 1978. С.107.
2. Быховский И.Е. Лузгин И.М. Реконструкция как самостоятельное следственное действие // Правоведение. - 1971. - №3. – С.48-53.
3. Горская И.В. Техника и тактика реконструкции обстановки места автотранспортного происшествия экспертом-трасологом. Вып.13 // Экспертная практика и новые методы исследования. -М., 1977. - С.3-6.
4. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений. -М., 1981. - С.29.
5. Теория доказательств в советском уголовном процессе. -М., 1973 - С.265-266.
6. Эйсман А.А. Структура и логические свойства норм, регулирующих сбориание доказательств на предварительном следствии // Вопросы борьбы с преступностью. - 1973. - № 25; 197. - №26.

Волкотруб С.Т.,

старший викладач кафедри

кримінального права та процесу ХІУП

ІМУНІТЕТ СВДКІВ: ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ США

У дослідженні проблем імунітету небезпідставний інтерес викликають законодавство і практика зарубіжних країн. В юриспруденції досить поширеним є визначення імунітету як права особи або винятку з загальних правил щодо звільнення від певного обов’язку чи покарання.

Визначаючи основні правові засади боротьби з організованою злочинністю, її попередження і ліквідації, законодавець для вирішення цих завдань передбачив можливість використання учасників організованих злочинних угруповань. Зокрема, в ч. 2 ст. 14 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”

встановлено, що учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання, якщо він у процесі оперативного-розшукової діяльності, попереднього розслідування чи судового розгляду справ сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненою винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним та юридичним особам і державі¹.

Відповідно до ч. 2 ст. 255 КК України звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті (*Створення злочинної організації – С.В*), якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

Крім додаткової можливості одержання доказової та іншої інформації, сутність застосування подібних правових норм визначається ще й тим, що руйнуються єдність і взаємна довіра між учасниками злочину, що само по собі спричиняє шкоду будь-якій організації, в тому числі злочинній. Певною мірою має місце стимулювання суспільно-корисної життєвої і соціально-корисної орієнтації осіб, які раніше вчинили злочин, є, по суті, заохоченням законслухняної поведінки.

Для того щоб дана правова норма приносила очікувану користь у ході кримінально-процесуальної діяльності, необхідно розробити і законодавчо закріпити механізм її реалізації. Сьогодні можна почути багато нарікань стосовно того, що закони не виконуються, відсутній механізм їх реалізації і т.ін.

Потрібно створити чітко формалізовану процедуру прийняття відповідних рішень компетентними органами, законодавчо визначити процесуальний статус відповідних суб'єктів, забезпечити дотримання прав громадян і юридичних осіб.

У дослідженні проблем імунітету свідків небезпідставний інтерес викликають законодавство і практика зарубіжних країн. У такій ситуації необхідним є вивчення досвіду країн зі сталими демократичними традиціями. В цьому разі йтиметься про один з моментів цієї складної проблеми, а саме: про правове регулювання імунітету свідків федеральним законодавством Сполучених Штатів Америки.

Конгрес США, встановлюючи правові норми про національну безпеку, має право заборонити кримінальне переслідування осіб у справах про злочини, по яких вони дають свідчення².

П'ята поправка до Конституції США проголошує: "Ніхто не повинен бути змушований свідчити проти себе при обвинуваченні у будь-якому злочині³". Це положення передбачає важливу гарантію забезпечення права звинувачуваної особи на захист, так званий привілей проти самозвинувачення. Заарештована особа може відмовитися відповідати на будь-яке питання, якщо це свідчення викриває її у вчиненні злочину або може бути використане для одержання доказів проти неї.

Імунітет свідків розглядається як своєрідний компроміс між правом правоохоронних і судових органів одержувати показання, з одного боку, і конституційним правом особи відмовитися відповідати на питання відповідно до П'ятої поправки до Конституції США – з іншого. Призначення правових норм щодо імунітету свідків у цьому разі полягає в можливості досягнення завдань боротьби зі злочинністю і забезпеченні права особи на захист від самозвинувачення.

Зміст імунітету в законодавстві кожного штату і федеральному законодавстві США неоднаковий. Федеральне законодавство не передбачає можливості надання особі повного імунітету від кримінального переслідування. Йдеться про те, що показання та інша інформація, які були одержані відповідно до рішення (ордеру) суду про надання імунітету, не можуть бути використані для звинувачення даного свідка під час розслідування чи судового розгляду будь-

якої кримінальної справи. Аналогічно не можуть бути використані у названих цілях й інші докази, прямо чи опосередковано одержані завдяки цим свідченням. Виняток становить кримінальне переслідування відповідної особи за дачу завідомо неправдивих показань чи невиконання рішення суду про надання імунітету⁴.

Потреба в наданні імунітету виникає, як правило, в ході розслідування та судового розгляду складних кримінальних справ, наприклад стосовно організованої злочинності, в яких особи, що виступатимуть як свідки, фактично є співучасниками злочину.

Існують певні передумови надання свідкові імунітету. Рішення про надання свідковій імунітету може бути прийняте лише в тому разі, коли показання чи інша інформація необхідні в інтересах суспільства і відповідна особа відмовляється або, ймовірно, відмовиться свідчити чи надати іншу інформацію, скориставшись правом на захист від самозвинувачення. Іншими словами, метою надання особі імунітету є досягнення цілей, що ставляться перед обвинуваченням у справах, які іншим шляхом розкрити неможливо.

Передбачена відповідна процедура прийняття рішення про надання особі імунітету, додержання якої є обов'язковим. Рішення про надання особі імунітету приймає окружний суд. Право звертатися до суду з вимогою про надання певній особі імунітету мають лише органи виконавчої влади, в цьому випадку – це законодавчо визначене коло вищих посадових осіб Аторнійної служби⁵.

Цей державний орган не має аналогів у правових системах інших країн. Його повноваження у сфері кримінального судочинства аналогічні функціям нашої прокуратури. Тому для зручності таких посадових осіб будемо називати прокурорами. Саме прокурор вирішує питання про те, чи задовольняється вимога закону про надання імунітету в інтересах суспільства. Суд зобов'язаний надати особі імунітет на вимогу прокурора, якщо ця вимога повністю відповідає чинному законодавству. Суд не уповноважений робити висновки стосовно доцільності чи недоцільності надання імунітету. Він має право призначити додаткове слухання для з'ясування обґрунтованості вимоги прокурора.

Право звертатися до окружного суду з вимогою про надання імунітету має право лише прокурор даного округу. Він зобов'язаний одержати згоду на це від Генерального прокурора США або його помічника чи заступника, коло яких визначене законом. Відповідальність за надання особі імунітету покладається на відповідного прокурора.

Вирішення питання про надання імунітету свідкам захисту повністю залежить від волі прокурора. Законодавство не покладає на обвинувачення обов'язку надати імунітет на клопотання захисту. Надання імунітету свідкові захисту можливе лише у разі існування “надзвичайних обставин”, наявність яких визначає обвинувач за матеріалами конкретної кримінальної справи.

Особа не може бути присутньою на слуханнях про надання їй імунітету. Рішення про надання імунітету обов'язково оголошується особі, якої це стосується. Підсудний має право ознайомитися із списком осіб, яким надано імунітет.

Свідок не може відмовитися від наданого йому імунітету. Законодавство встановлює обов'язок свідка дати показання і представити іншу інформацію.

Вважається, що покладання даного обов'язку не порушує конституційного права особи на захист від самозвинувачення. Це мотивується тим, що становище свідка в цьому разі не погіршується, а залишається таким самим, як і в тому випадку коли, б він відмовився свідчити. Свідок не може скористатися згаданим правом, мотивуючи це можливістю видачі (екстрадиції) його іноземній державі або переслідуванням з боку іноземного правосуддя у випадках, коли не існує триваючого в даний час або можливого у майбутньому обвинувачення проти нього, чи

вимоги видати дану особу, чи коли питання стосується її поведінки на території США, а не іноземної держави⁶.

Загальне правило, згідно з яким особа може вільно користуватися послугами адвоката, не застосовується до свідків, які дають показання, користуючись імунітетом. Але суд може дозволити користуватися послугами адвоката у певних випадках.

Надання свідкові імунітету відповідно до федерального законодавства США не означає повного скасування обвинувачення проти нього. Зважаючи на це, свідок повинен бути повністю захищений від можливого використання проти нього доказів, одержаних прямо або опосередковано завдяки його показанням. Обвинувачення має право представляти докази вини даної особи, але у кожному випадку має бути доведено, що ці докази одержані із джерел, повністю незалежних від показань свідка.

Свідок користується наданим йому імунітетом при новому розгляді справи і при розслідуванні інших кримінальних справ. У разі відмови свідка давати показання він підлягає відповідальності за невиконання судового рішення. В. Бернхем відзначає, якщо свідок відмовляється свідчити, його можна обвинуватити у зневазі до суду і покарати відповідним чином. Ефективним засобом примушування давати свідчення є ув'язнення свідків доти, поки вони не погодяться свідчити⁷. У разі, коли свідок не виконує своїх обов'язків, дає завідомо неправдиві показання, він підлягає відповідальності за ці дії. Лише в цих випадках показання свідка можуть бути використані для доказування його вини у цих злочинах⁸.

Можливий і інший шлях законодавчого розвитку норми, передбаченої ч. 2 ст. 14 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю". Це так звана "угода з правосуддям". На думку В.О.Образцова, вирішення питання на законодавчому рівні стосовно договірних відносин між злочинцем і органами правопорядку повинно бути диференційованим стосовно двох ситуацій:

1. особа, яка вчинила злочин, визнає свою вину і приймає прискорений порядок провадження по справі, але без права претендувати на повне звільнення від покарання;
2. особа, яка вчинила злочин, не тільки визнає свою вину, але й активно сприяє органам правопорядку у відшкодуванні заподіяної шкоди, викритті співучасників, у виявленні і розкритті злочинів інших осіб, про які йому відомо⁹.

Ці два способи є досить різними, головна відмінність між ними імунітетом свідків, на нашу думку, полягає в тому, що прийняття рішення про надання свідкові імунітету не залежить від його волевиявлення. Можна сказати, що надання свідкові такого імунітету з ініціативи правоохоронних органів пов'язане із застосуванням своєрідних заходів процесуального примусу стосовно дачі ним свідчень при одночасному наданні гарантій захисту його конституційних прав.

Н.А. Гуторова вважає, що характер і ступінь суспільної небезпечності злочину, в учиненні якого така особа брала участь, можуть бути настільки великими (наприклад, при вчиненні вбивства), що навіть наступне викриття цієї особою організованої злочинної групи не може служити підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. В таких випадках відповідно до п. 9 ст. 41 КК (*мова йде про КК УРСР 1960 р. – С.В.*) щиросердечне розкаяння і явка з повинною, а також сприяння розкриттю злочину є обставинами, що пом'якшують відповідальність, і повинні бути враховані при вирішенні питань про кримінальну відповідальність і призначення покарання¹⁰.

Підсумовуючи наведене, слід відзначити, що вирішення проблеми розвитку кримінально-процесуальних інститутів, які, по суті, є новими для вітчизняного правознавства і практики, потребує вивчення досвіду зарубіжних країн, його творчого переосмислення.

Законодавче закріплення відповідних норм має проводитися шляхом внесення змін і доповнень як до КК, так і до КПК України. Слід погодитися з позицією Ю.М.Грошевого, згідно з якою "...єдиним джерелом кримінально-процесуального регулювання повинен бути кодифікований акт – закон... "Розтаскування" кримінально-процесуальної матерії по багатьох законодавчих актах, що зараз має місце, не сприятиме ефективності правозастосовної практики¹¹".

Література

1. *Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ в ред. від 23 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.*
2. *Бернхем В. Вступ до правової системи США. – К.: Україна, 1999. – 554 с.*
3. *Грошевий Ю.М. Конституція України і проблеми кодифікації кримінально-процесуального законодавства // Матеріали науково-практичної конференції "Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: Проблеми, досвід, перспективи". 25 червня 1997 р., Київ / Упорядник Ю.М.Грошевий. – Харків: Право, 1998. – С.181-182.*
4. *Гуторова Н.А. Добровольный отказ и освобождение от уголовной ответственности участника организованной преступной группы // Проблемы провадження правових реформ в Україні. Збірник наукових праць. – Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1996. – С.101-107.*
5. *Девід П.Каррі. Конституція Сполучених Штатів Америки. Посібник для всіх / Пер. з англ. – К.: Веселка, 1993. – 192 с.*
6. *Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. – М.: Юристь, 1997. – 336 с.*
7. *United States Code Service. Loyers edition. – Title 18. – 694 p.*

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – С. 358.

² United States Code Service. Loyers edition. – Title 18. – P.72

³ Девід П.Каррі. Конституція Сполучених Штатів Америки. Посібник для всіх / Пер. з англ. – К.: Веселка, 1993. – С.123.

⁴ United States Code Service. Loyers edition. – Title 18. – P. 69.

⁵ Там само. – P. 87.

⁶ Там само – P. 106.

⁷ Бернхем В. Вступ до правової системи США. – К.: Україна, 1999. – С. 288

⁸ United States Code Service. Loyers edition. – Title 18. – С.69.

⁹ Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. – М.: Юристь, 1997. – С. 202.

¹⁰ Гуторова Н.А. Добровольный отказ и освобождение от уголовной ответственности участника организованной преступной группы // Проблемы провадження правових реформ в Україні. Збірник наукових праць. – Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1996. – С.105.

¹¹ Грошевий Ю.М. Конституція України і проблеми кодифікації кримінально-процесуального законодавства // Матеріали науково-практичної конференції "Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: Проблеми, досвід, перспективи". 25 червня 1997 р., Київ / Упорядник Ю.М.Грошевий. – Харків: Право, 1998. – С.181-182.